

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ АПК

УДК 338.31

Б. Я. КУЗНЯК,
доктор економічних наук,
професор кафедри міжнародної економіки та маркетингу
Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка,
просп. Першотравневий, 24, 36011, Полтава, Україна

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ І КООПЕРАТИВІВ, ЩО ЇХ ОБСЛУГОВУЮТЬ

Світовий досвід переконує, що найбільш поширеною формою організації сільськогосподарського виробництва є сімейне фермерство, що базується на єдності власності та праці; людина має справу з природою, живими організмами, які вимагають особливого догляду, ставлення, уваги, швидкого реагування на мінливу погоду, напруженої, часто непомірної праці, з чим найбільш успішно справляється господар і його сім'я, що позначається на їхніх доходах і добробуті.

Ключові слова: сімейне фермерство; обслуговуючі кооперативи; державна підтримка; прибуток; податок; кредит; освіта.

Бібл. 10; табл. 3.

UDC 338.31

BOGDAN KUZNYAK,
Doctor of Econ. Sci.,
Professor of the Department of International Economics and Marketing
Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University,
24, Pershotravnevyyi Ave., Poltava, 36011, Ukraine

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF FARMS AND THEIR SERVICING COOPERATIVES IN UKRAINE

The world experience convinces that the most common form of organization of agricultural production is family farming based on the unity of property and labor: a person deals with nature, living organisms that require special care, attitude, attention, rapid response to changing weather and intense, often unmanageable, labor. The owner and his family cope with this most successfully, which affects their incomes and welfare.

Keywords: family farming; service cooperatives; state support; profit; tax; credit; education.

References 10; Tables 3.

В Україні існують три типи агроформувань: сільськогосподарські підприємства (господарські товариства, приватні підприємства та виробничі кооперативи), фермерські і селянські господарства. Перші та останні є найстабільнішими, тоді як фермерські господарства формуються суперечливо.

© Кузник Богдан Ярославович (Kuznyak Bogdan), 2019; e-mail: kafedra_me@ukr.net.

Питання розвитку фермерських господарств висвітлено у працях таких учених, як Г. Мазур, В. Ткаченко, Л. Молдаван, С. Кваша, В. Збарський, О. Дудник, П. Саблук, Л. Мельник та інші. Проте відповіді на запитання, чому саме фермерські сімейні господарства у світі є найбільш поширеними і що стримує їх розвиток в Україні, яке місце займають обслуговуючі кооперативи в їх становленні, недостатньо обґрунтовано.

Отже, **мета статті** – з'ясувати, що стримує розвиток фермерства в Україні, яке місце у цьому процесі посідають кооперативи, що їх обслуговують, і що необхідно зробити для розвитку саме такого типу агроформувань.

Слід зазначити, що в західноєвропейських і багатьох інших країнах світу фермерство є основною формою господарювання, яка формувалася протягом досить тривалого часу природним, еволюційним шляхом в умовах ринкової економіки, конкуренції, через відбір найбільш ефективних господарств або банкрутство відсталих. З часом почали виникати фермерські, збутові, постачальні, переробні, технологічні та інші кооперативи з функціями обслуговування господарств – своїх членів. У подальшому фермерство поступово переходить від багатогалузевого виробництва до спеціалізованого, що дозволяє концентрувати матеріальні й трудові ресурси на окремих галузях, створює найбільш сприятливі умови для реалізації досягнень науково-технічного прогресу, запровадження інтенсивних технологій, веде до істотного збільшення виробництва продукції, зниження її собівартості, підвищення рентабельності та якості.

Так, у США 98% ферм є сімейними, з яких 93% вузькоспеціалізовані, тобто отримують більше половини свого доходу від однієї галузі, а останні 7% ферм налічують 2–3 галузі, питома вага яких у грошових доходах становить 90% [1, с. 28]. У країні ще в 1940-х роках скотарство було поділено на м'ясний і молочний напрями, що позитивно вплинуло на його розвиток. Про ефективність фермерства США свідчить те, що, обробляючи 78% сільськогосподарських угідь країни, вони виробляють 84% сільськогосподарської продукції [2, с. 32]. Урожайність зернових в останні роки становить близько 70 ц/га, а середньорічний удій молока на 1 корову – 9,7 тис. кг [3, с. 164].

У результаті дослідження, проведеного в 93 країнах світу, з'ясовано, що з понад 570 млн. фермерських господарств 500 млн. є сімейними, вони виробляють 56% сільськогосподарської продукції. Ці господарства обробляють у Північній і Центральній Америці 83% сільськогосподарських угідь, в Європі – 85%, в Азії – 85%, в Африці – 62% і тільки в Південній Америці – 18% [2, с. 32].

У 2018 р. резолюцією ООН 2019–2028 рр. проголошено десятиліттям сімейного фермерства. Цим вона закликає всі держави розробляти, вдосконалювати та впроваджувати державну політику щодо сімейного фермерства, ділитися своїм досвідом і найкращими практиками сімейного фермерства з іншими державами. Домінування сімейного фермерства зумовлене, насамперед, тим, що воно базується на єдності власності та праці, породжує особистий інтерес і відповідальність за кінцеві результати господарювання, стимулює ефективність виробництва, раціональне використання живої та уречевленої праці, бо від цього залежить дохід і добробут фермера та його сім'ї. Друга особливість сільського господарства як галузі полягає в тому, що тут людина має справу з природою, з живими організмами, які вимагають особливого догляду, ставлення, уваги, старання, спостереження і

швидкого реагування на мінливу погоду, а також напруженої праці, яку неможливо “купити” через наймання працівників. З такими нестабільними умовами, ситуаціями, проблемами найбільш успішно справляється сам господар і його сім’я. Тому в західних країнах у сільському господарстві питома вага найманих робітників не перевищує 4–10% від усіх зайнятих у цій галузі [3, с. 60]. Це показує, що наймана праця в сільському господарстві не є такою ефективною і продуктивною рушійною силою прогресу, якою є праця самого фермера і його сім’ї.

У зарубіжних країнах сучасні фермери – це менеджери, які здебільшого мають професійну технічну, агрономічну, зоотехнічну, економічну освіту, що відповідає тій галузі, в якій вони працюють, оскільки без таких знань неможливо перемогти в жорсткій конкуренції.

Важливим є те, що на Заході держава підтримує фермерство матеріально, юридично, забезпечує і гарантує право власності. За даними ОЕСР, частка допомоги держави в загальних доходах фермерів тривалий час становила в Австралії 15%, США – 30%, Канаді – 45%, у країнах ЄС – в середньому 49%, Австрії – 52%, Швеції – 59%, Японії – 66%, Фінляндії – 71%, Норвегії – 77%, Швейцарії – 80% [4, с. 22]. Частка бюджетних платежів у складі фермерських доходів дорівнює у США – 20%, країнах ЄС – 28%, Норвегії, Швеції, Японії – 60% [3, с. 167]. Тут діють закони, згідно з якими користуватися сільськогосподарськими угіддями має право лише фізична особа, в якій є відповідні освіта, знання, уміння, оскільки виробництво достатньої кількості продукції для населення країни – це безпека і запорука здоров’я людей.

Державна політика щодо стимулювання умов відтворення в галузі сільського господарства орієнтується, насамперед, на підтримання фермерських цін і доходів, страхування фермерів від ризиків. Наприклад, у США, якщо ціна на продукцію є нижчою за встановлену законом цільову (базову) ціну, то фермер отримує відповідну доплату (антициклічний платіж); у Франції держава гарантує мінімальний рівень доходів у неврожайні роки [5]; у країнах ЄС цю функцію виконують компенсаційні виплати. Підтримка фермерів здійснюється через здешевлення застав виробництва та кредитів, пільгові кредити на купівлю землі, участь держави у страхуванні, пряме субсидювання сільського господарства тощо.

У результаті макрорегулювання зберігається тенденція до зближення доходів фермерів та інших категорій працівників. Наприклад, у 1960-х роках фермерські доходи у США становили близько 3/4 доходів нефермерів. На початку 1980-х років це співвідношення було в межах 80%. У 1985 р. середньорічний дохід фермерських сімей становив 29436 дол., при середньому по країні – 29066 дол. У Швеції, Австралії, Канаді, Бельгії доходи фермерських господарств дещо перевищують середні доходи інших домогосподарств, а в Японії, Франції, Фінляндії вони є значно більшими [3, с. 167]. Вирівнювання доходів між фермерами та іншими категоріями населення запобігає відпливу капіталу із сільського господарства до інших галузей, усуває соціально-економічну нерівність між сільськими та міськими жителями.

Важливу роль у розвитку фермерства відіграють обслуговуючі кооперативи, які створюються фермерами, щоб спільно продавати продукцію як на внутріш-

ньому, так і на зовнішньому ринках великими партіями за вигідними цінами, а також спільно придбавати техніку, насіння, добрива, створювати переробні підприємства, одержувати технологічні послуги, що дозволяє знизити витрати на виробництво.

Так, у скандинавських країнах через обслуговуючі кооперативи реалізується 80% сільськогосподарської продукції, в Японії та Китаї – 90%, у Німеччині, Франції, Іспанії – 50–52%, у США на кооперативній основі переробляється 82% молока, постачається 80% електроенергії, 26% матеріальних ресурсів для фермерів, виробляється 51% цукру, виділяється 33% кредитів. У країнах ЄС на обслуговуючі кооперативи припадає більше ніж 50% виробничих поставок, а в таких країнах, як Швеція, Фінляндія, – 60% [6, с. 40]. Завдяки звільненню фермерів від реалізації продукції та придбання засобів виробництва, кооперативи створюють їм можливість зосередитися на виробництві продукції, вивчати і запроваджувати досягнення науки і техніки, що підвищує ефективність виробництва. Даному процесу активно слугують наукові заклади, засоби інформації (комп'ютери і спеціалізовані журнали, що видаються відповідно до сегментів ринку). Так, у США журнал для фермерів друкується у 1134 варіантах [7, с. 119].

Кооперативи, які реалізують продукцію фермерів, добре знають кон'юнктуру ринків, володіють маркетингом збуту. У Польщі, Німеччині, Данії та інших країнах існують дорадники-консультанти, які допомагають кооперативам і фермерам у складанні статутів об'єднань, бізнес-планів, угод з переробниками, заготівельниками, радять, кому і за якою ціною вигідніше продати продукцію, чого немає в Україні.

В європейських та інших країнах державна підтримка кооперативів проявляється в тому, що протягом перших 3–5 років їх діяльності оплата праці спеціалістів здійснюється за рахунок бюджетних коштів, держава також витрачає кошти на їх підготовку [6, с. 41].

Одним з істотних факторів, який сприяє розвитку обслуговуючих кооперативів, є те, що вони законодавчо унормовані як неприбуткові об'єднання і, відповідно, не обкладаються податком на прибуток, бо фермери їх створюють не заради отримання прибутку, а щоб захиститися від промислових фірм, монополій, численних посередників, які скуповують у виробників продукцію за низькими цінами, а продають за високими з метою збагачення.

В Україні фермерські господарства почали виникати після здобуття незалежності, переходу країни на ринкові умови господарювання. Особливо прискорився даний процес після відповідного Указу Президента України *. Саме в результаті реформування переважної більшості колективних сільськогосподарських підприємств, згідно з цим указом, стали ринковоорієнтованими товаровиробниками, серед яких значну питому вагу набули фермерські господарства (як і інші юридичні особи: сільськогосподарські кооперативи, приватні підприємства, господарські товариства та ін.). Фермерські господарства було створено на засадах приватної власності та оренди землі й майна (табл. 1).

* Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки : Указ Президента України від 03.12.1999 р. № 1529/99 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1529/99>.

Таблиця 1

Динаміка розвитку фермерських господарств в Україні *

(на початок року)

	Роки										
	1990	1997	2001	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2018
Кількість фермерських господарств	82	26980	38561	47800	49801	50126	45070	44672	43137	44409	45035

* Складено автором за: Сільське господарство України : стат. зб. – К. : Державна служба статистики України, 2006. – С. 146; Статистичний щорічник України за 2010 р. – С. 86; Статистичний щорічник України за 2017 р. – С. 245.

З наведених даних видно, що найбільша кількість фермерських господарств припадає на 2009 р. У наступні роки вона скорочувалася і на початок 2018 р. становила 45035 господарств.

Про місце фермерських господарств у виробництві продукції сільського господарства говорять дані таблиці 2.

Таблиця 2

Виробництво продукції сільського господарства в Україні (у постійних цінах 2010 р.) *

(млн. грн.)

Показники	Роки						
	2000	2005	2010	2014	2015	2016	2017
Господарства усіх категорій	151022,2	179605,8	194886,5	251427,9	239467,3	254640,5	249157,0
у тому числі фермерські	3125,2 (2,1%)	8177,5 (4,6%)	11965,8 (6,1%)	19188,8 (7,6%)	18909,3 (8,1%)	22101,4 (8,8%)	21743,1 (8,7%)

* Складено автором за: Сільське господарство України : стат. зб. – К. : Державна служба статистики України, 2017. – С. 46.

Наведені дані свідчать, що обсяг виробництва сільськогосподарської продукції в Україні має тенденцію до зростання (зокрема, у фермерських господарствах), питома вага якої збільшилася з 2,1% у 2000 р. до 8,7% у 2017 р. Проте в її структурі домінує продукція рослинництва (як більш прибуткова), частка якої становить 92–93%.

Одним з показників ефективності господарювання фермерських господарств є рентабельність, яка у 2008 р. становила 24,6%, а в сільськогосподарських підприємствах усіх категорій – 14% *. У наступні роки статистичні органи ведуть облік рентабельності сільськогосподарських підприємств (у тому числі фермерських господарств) за видами культур. Так, рівень рентабельності зернових і зернобобових культур у сільськогосподарських підприємствах становив у 2012 р. 15,8%, зокрема, у фермерських господарствах – 19,5%; у 2014 р. – відповідно, 25,7% і 24,2%; у 2015 р. – 42,6% і 38,5%; у 2016 р. – 37,8% і 38,0%. Продукція тваринництва є низькорентабельною і збитковою. Проте її рівень різниться. Так, рентабельність молока у 2012 р. становила в сільськогосподарських підприємствах 1,8%, у тому числі у фермерських господарствах – 4,9%; у 2015 р. – відповідно, 12,7% і 20,5%; у 2016 р. – 18,6% і 23,3%; м'яса у 2012 р. – мінус 28,3% і мінус 7,1%; у 2015 р. – мінус 16,9% і 3,3%; у 2016 р. – мінус 23,2% і мінус 0,1% **. Це свідчить

* Сільське господарство України : стат. зб. – К. : Державна служба статистики України, 2008. – С. 55.

** Сільське господарство України : стат. зб. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – С. 178.

про ефективніше господарювання фермерських господарств порівняно з іншими видами підприємств.

Основними причинами зменшення кількості фермерських господарств є низькі ціни на сільськогосподарську продукцію і високі – на сільськогосподарську техніку, паливо, мінеральні добрива, а також дорогі кредити, відсутність державної матеріальної та юридичної підтримки, брак відповідних кадрів, корупція. Так, в Україні агрегований розмір державної підтримки сільського господарства у 2000 р. не перевищував 4%, а частку витрат у консолідованому бюджеті на його розвиток скорочено з 23,2% у 1990 р. до 2,4% у 2011 р. [4, с. 22]. У наступні роки ситуація не поліпшувалася.

Державним бюджетом України на 2018 р. для підтримки аграріїв у цілому було виділено 6,3 млрд. грн., що є удвічі меншим, ніж у 2017 р. Проте за 7 місяців ці кошти освоєно на 12,7%, у тому числі із запланованих для компенсації вартості техніки українського виробництва 945 млн. грн. освоєно лише 171 млн. грн. (18%) [5]. Причини цього такі. *По-перше*, щоб фермери отримали компенсацію в розмірі 40%, спочатку необхідно заплатити 100% її вартості, а для цього потрібні доступні кредити, які фермери не можуть брати через їх непомірно високі ставки – 20–25% (тоді як, наприклад, у країнах ЄС – 2–3%). *По-друге*, банки не зацікавлені надавати кредити тим фермерам, в яких площа угідь є меншою за 500 га, а таких господарств в Україні 28664 (83,5%) *. *По-третє*, непоінформованість фермерів про наявну державну допомогу і складні процедури подання документів. *По-четверте*, недовіра до держави. Через це у 2017 р. за державною допомогою звернулися лише 308 господарств (6,9%), а фактично її отримали 290 фермерів (6,5%), отже, в середньому це 200–300 тис. грн. на 1 господарство [8]. *По-п'яте*, господарства, в яких є можливість придбати техніку з компенсацією в 40% її вартості, часто надають перевагу зарубіжній техніці.

Значно погіршилися умови для фермерства у зв'язку із скасуванням у 2016 р. пільгової системи сплати ПДВ. До цього фермери могли акумулювати кошти ПДВ на спецрахунок і використовувати їх на насіння, добрива, засоби захисту рослин, техніку. Після скасування в господарствах стала відчуватися гостра потреба в обігових коштах.

Займатися фермерством в Україні не тільки важко з соціально-економічних причин, але й небезпечно. Так, протягом 2015 р. було вбито дев'ять фермерів [9]. У країні процвітає рейдерство, мета якого захопити чужі землі. За даними Асоціації фермерів та приватних землевласників України, у 2016 р. у стані поглинання перебувало понад 100 тис. га фермерських угідь. Це часто відбувається за підтримки судів, правоохоронних органів, держадміністрацій, земельних служб на умовах вигоди [9]. Фермери, органи місцевої влади неодноразово зверталися до Адміністрації Президента, СБУ, Генпрокуратури, МВС з вимогою вжити належних заходів, але отримали лише формальні відписи. Міжвідомча комісія з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню і захопленню підприємств при Кабінеті Міністрів України у 2017 р. із зафіксованих понад 600 випадків рейдерства розглянула лише дев'ять ситуацій, з яких жодна не була на користь

* Сільське господарство України : стат. зб. – К. : Державна служба статистики України, 2017. – С. 173.

фермерів. Не маючи державного захисту, в окремих районах фермери організують загони самооборони з метою боротьби проти рейдерства, беруть на себе ту функцію, яку законодавчо повинна виконувати держава.

Державним бюджетом на 2019 р. на розвиток фермерських господарств виділено 800 млн. грн. *. Уперше в новітній історії фермерство закріплено урядом як пріоритетний напрям аграрної підтримки, а фермерські господарства визначено як основу сільського розвитку. Для фермерів буде збережено ряд різноманітних програм підтримки: додаткова знижка на купівлю вітчизняної сільськогосподарської техніки, знижка на придбання насіння вітчизняної селекції, надання дорадчих послуг, а також здешевлення кредитів і надання безпроцентних кредитів. За розрахунками, завдяки комплексній програмі підтримки через два роки в Україні кількість фермерських господарств подвоїться, а обсяг виробленої ними сільськогосподарської продукції становитиме 12% аграрного ВВП. Але найголовнішим є те, що фермер стане домінуючим гравцем у сільському господарстві України **. Завдяки реалізації концепції розвитку фермерських господарств України уряд планує за три роки збільшити частку фермерських господарств з виробництва продукції АПК удвічі, тобто до 12%, зростання кількості робочих місць у цьому секторі збільшиться у п'ятеро (фермери, за розрахунками Кабінету Міністрів, можуть взяти на роботу півмільйона селян), а також сприяти збільшенню на 10% площ під органічними культурами та об'єднанню окремих фермерів у кооперативи [8, с. 13].

Під час виступу на III форумі фермерських технологій заступник міністра аграрної політики та продовольства України В. Шеремета заявив, що у 2019 р. державна фінансова підтримка фермерства буде не тільки збережена і вдосконалена, але й доповнена. Передбачено компенсацію вартості дорадчих послуг у 90%, вартості насіння сільськогосподарських рослин вітчизняного виробництва – 80%, компенсацію кооперативам вартості придбаного вітчизняного обладнання – 70%, вартості придбаних сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва – 40% [10].

Значним резервом розвитку фермерства є трансформація особистих селянських господарств у фермерські. Важливою проблемою розвитку фермерства є створення сприятливого середовища для формування сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Такі умови для їх відродження в Україні було створено в 1990-х роках у зв'язку з переходом до ринкової економіки.

Прийнятий у 1997 р. Закон України “Про сільськогосподарську кооперацію” *** передбачав формування в аграрному секторі двох видів сільськогосподарських кооперативів – виробничих і обслуговуючих. Завданням перших було забезпечити своїх членів робочими місцями і виробництвом сільськогосподарської продукції з метою отримання доходу. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи

* Про Державний бюджет України на 2019 рік : Закон України від 14.12.2018 р. // Вісник Верховної Ради. – 2018. – № 50. – Ст. 400.

** Стан фінансування АПК у 2019 році / Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minagro.gov.ua/node/26732.

*** Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 17.07.1997 р. № 469/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469/97-вр.т>.

(СОКи) визнані такими, які обслуговують виробників сільськогосподарської продукції (своїх членів) і не ставлять за мету отримання прибутку, а допомагають їм знизити витрати на виробництво та на вигідних умовах реалізувати продукцію (табл. 3). Залежно від виду діяльності вони поділяються на переробні, заготівельні, збутові, постачальницькі, сервісні та ін.

Таблиця 3
Динаміка розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні *
(на початок року)

	Роки								
	2004	2005	2007	2009	2010	2012	2014	2016	2018
Кількість кооперативів	251	314	438	503	759	890	1006	949	1073

* Складено автором за: Статистичний щорічник України за 2010 р. / Державна служба статистики України. – С. 86; Статистичний щорічник України за 2017 р. – С. 245.

З наведених даних видно, що кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з кожним роком зростає. Переломний момент у розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів мав би настати після прийняття відповідної Постанови Кабінету Міністрів України № 557 *, якою передбачалося створити 10,5 тис. обслуговуючих кооперативів, виділивши на їх підтримку 7,2 млрд. грн., у тому числі 6,5 млрд. грн. – з державного бюджету і решту – з інших джерел. Проте наступний уряд відповідною постановою № 704 ** призупинив дію даної програми.

У 2014 р. з 1006 кооперативів сільськогосподарську діяльність вели 668 обслуговуючих кооперативів, у яких брало участь 29988 членів кооперативу. У 2017 р. ці показники становили, відповідно, 1017, 589 і 24818 осіб. Реалізація сільськогосподарської продукції через кооперативи у 2014 р. сягнула 196 млн. грн., у 2017 р. – близько 110 млн. грн. В Україні 26 кооперативів постачають засоби виробництва. Частка кооперативів у реалізації сільськогосподарської продукції становить менше 1%, тоді як різного роду посередники, монополізуючи ринок з місцевими олігархами, скуповують за низькими цінами у селян їхню продукцію і таким чином збагачуються [3, с. 62].

За даними Державної служби статистики України, станом на 1 травня 2017 р. в Україні було зареєстровано 1023 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативи, а реально функціонувало не більше половини. Працюючі кооперативи, як правило, було створено за рахунок коштів міжнародної технічної допомоги або за сприяння великих переробних підприємств. Проте вони стикаються з величезними проблемами через недоліки чинного законодавства, використовують різні схеми його обходу, постійно змушені доводити право на своє існування (у тому числі в судах). Стимує розвиток обслуговуючих кооперативів відсутність державної підтримки, знань про кооперацію, переваг, якими вона забезпечує селян, розумін-

* Про затвердження Державної цільової економічної програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.06.2009 р. № 557 // Урядовий кур'єр. – 2009. – № 103. – 12 червня.

** Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.01.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/go/704-2011-п>.

ня суті кооперації та вищих рівнів сільськогосподарських структур, що відповідають за її розвиток.

Для зростання обслуговуючих кооперативів в Україні необхідно, насамперед, узаконити їх неприбутковість шляхом імплементації принципу неприбутковості в такі законодавчо-нормативні акти, як Податковий кодекс України, Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність України”, в яких погодити ряд питань, пов’язаних з неприбутковою діяльністю СОКів, щоб члени кооперативу не підпадали під подвійне оподаткування, бо це стримує розвиток кооперації та фермерства. В Україні необхідно запровадити участь держави під час придбання кооперативами техніки, складських приміщень та інших засобів виробництва, існуючу в багатьох країнах. Для розвитку обслуговуючих кооперативів необхідно готувати відповідні кадри, створювати дорадчі групи, доводити до чиновників усіх рівнів, пов’язаних із сільським господарством, і селян знання щодо переваг обслуговуючих кооперативів. Особливо важливо на прикладах переконувати селян у вигодах кооперації, щоб ініціатива йшла знизу, а реальна допомога згори.

Висновки

В Україні ще не сформовано належних умов економічного, юридичного, психологічного і соціального характеру для розвитку фермерства та обслуговуючих кооперативів, оскільки держава не підготувала необхідних економічних і юридичних умов, а більшість селян психологічно і соціально не готові до нових форм господарювання.

Світовий досвід показує, що найбільш доцільною і виправданою формою ведення сільського господарства є сімейне фермерство та обслуговуючі фермерів кооперативи, які переважають у більшості країн. Нам слід враховувати цей досвід і в Конституції України зафіксувати, що основою аграрного устрою держави є фермерські господарства, які в перспективі повинні стати основним виробником сільськогосподарської продукції, брати активну участь у вирішенні соціально-економічних питань на селі, сплачувати податки в касу об’єднаних територіальних громад, формувати обслуговуючі кооперативи, які створюватимуть нові робочі місця, що, у свою чергу, запобігатиме обезлюдненню сільських територій. Сьогодні фермери по суті є єдиними, хто бореться за порятунок українського села – основи нашої духовності, української мови, культури, фундаменту української нації. Розвиток фермерства стримують відсутність належної державної політики з підтримки паритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, захисту прав власності, недоступність кредитів, брак кадрів, рейдерство, надмірні податки, корупція.

Для подальшого розвитку фермерства важливими є підтримка створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів шляхом пільгового кредитування, часткової компенсації вартості придбаної техніки та обладнання для зберігання і переробки продукції, фінансування навчання членів груп із створення обслуговуючих кооперативів, підготовка менеджерів, активістів, лідерів кооперативного руху, поширення інформації серед сільського населення про їх переваги у веденні бізнесу, узаконення неприбутковості кооперативних організацій.

Список використаної літератури:

1. Кузняк Б. Проблеми спеціалізації сільського господарства в умовах переходу до ринкової економіки : автореф. дис. ... доктора екон. наук. – К., 1991. – 52 с.
2. Збарський В.К., Збарська А.В. Перспективи розвитку сімейних фермерських господарств України // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2015. – № 11–12. – С. 31–36.
3. Кузняк Б. Основи економічної теорії : навч. посіб. – Вид. 3-тє. – Полтава : ТОВ “АСМІ”, 2015. – 393 с.
4. Мазур Г. Удосконалення механізму державного регулювання та стимулювання розвитку агропромислового виробництва // Економіка АПК. – 2013. – № 2. – С. 21–25.
5. Анисенко О.В., Бондаревський Р.О. Сучасний стан фермерських господарств в Україні та їх розвиток // Агросвіт. – 2018. – № 3. – С. 37–40.
6. Кузняк Б. Роль держави в розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів // Економіка і регіон. – 2012. – № 5. – С. 40–44.
7. Кузняк Б.Я. Основи маркетингу : навч. посіб. – Полтава : АСМІ, 2006. – 248 с.
8. Шеремета В. “Фермерський” мільярд // Аграрний тиждень. Україна. – 2017. – № 12 (325). – С. 10–13.
9. Карпенко О. Фермерство – рік “довгих ножів” // Сільські вісті. – 2016. – 21 січня.
10. Зінченко Р. Щедрі обіцянки// Сільські вісті. – 2019. – 15 березня.

References

1. Kuznyak B. *Problemy spetsializatsii sil's'koho hospodarstva v umovakh perekhodu do rynkovoї ekonomiky* [Problems of agricultural specialization in the transition to a market economy]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv, 1991 [in Ukrainian].
2. Zbars'kyi V.K., Zbars'ka A.V. *Perspektyvy rozvytku simeinykh fermers'kykh hospodarstv Ukrainy* [Prospects for the development of family farms in Ukraine]. *Bukhgalteriya v sil's'komu hospodarstvi – Accounting in agriculture*, 2015, No. 11–12, pp. 31–36 [in Ukrainian].
3. Kuznyak B. *Osnovy Ekonomichnoi Teorii* [Fundamentals of Economic Theory]. 3rd ed. Poltava, ASMI Ltd, 2015 [in Ukrainian].
4. Mazur G. *Udoskonalennya mekhanizmu derzhavnoho rehulyuvannya ta stymulyuvannya rozvytku agropromysloвого vyrobnytstva* [The advancement of the mechanism of state regulation and stimulation of the development of agroindustrial production]. *Ekonomika APK – The Economy of Agro-Industrial Complex*, 2013, No. 2, pp. 21–25 [in Ukrainian].
5. Anysenko O.V., Bondarevskiy R.O. *Suchasnyi stan fermers'kykh hospodarstv v Ukraini ta ikh rozvytok* [The current situation of farms in Ukraine and their development]. *Agrosvit*, 2018, No. 3, pp. 37–40 [in Ukrainian].
6. Kuznyak B. *Rol' derzhavy v rozvytku sil's'kohospodars'kykh obsluhovuyuchykh kooperatyviv* [The role of the state in the development of agricultural servicing cooperatives]. *Ekonomika i rehion – Economics and Region*, 2012, No. 5, pp. 40–44 [in Ukrainian].

7. Kuznyak B.Ya. *Osnovy Marketynhu* [The Basics of Marketing]. Poltava, ASMI, 2006 [in Ukrainian].
8. Sheremeta V. “*Fermers’kyi*” *mil’yard* [“Farmer” billion]. *Agrarnyi tyzhden’ Ukraina – Agrarian week. Ukraine*, 2017, No. 12 (325), pp. 10–13 [in Ukrainian].
9. Karpenko O. *Fermerstvo – rik “dovhykh nozhiv”* [Farming – the year of “long knives”]. *Sil’s’ki visti – Rural news*, January 21, 2016 [in Ukrainian].
10. Zinchenko R. *Shchedri obitsyanky* [Generous promises]. *Sil’s’ki visti – Rural news*, March 15, 2019 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 16 січня 2019 р.
The article was received by the Editorial staff on January 16, 2019.*
